

Det politiske felt og symbolsk magt

Effi Böhlke i samtale med Pierre Bourdieu¹

Effi Böhlke: Bortset fra enkelte undtagelser må man konstatere, at der i tysk sociologi p.t. ikke er nogen der reflekterer over magt. I modsætning hertil har man indtryk af, at Deres tænkning mere og mere retter sig mod en sociologi om magten: De etnologiske og antropologiske undersøgelser i 1960'erne, overgangen til sociologi og spørgsmålet om reproduktion af den sociale orden i 1970'erne, de store værker om de forskellige kulturelle former og – med *La noblesse d'Etat* (Bourdieu 1989) – en magtens sociologi, som det vigtigste. Hvordan opfatter De i den relation Deres personlige livsløb? Hvilken plads ville De selv tildele *La noblesse* i den sammenhæng?

Pierre Bourdieu: Det er vanskeligt for mig med nogle få ord at tage stilling til den samlede tyske sociologi netop nu. Det er rigtigt, at de mest kendte tyske tænkere, globalt og lidt overfladisk bedømt, ikke tildeler magten og dominansfænomener nogen særlig stor plads, sikkert fordi de opretholder en meget stor afstand til den sociale verdens realiteter. Men det spørgsmål har jeg ikke redskaberne til / forudsætningerne for at kunne forklare og forstå eller bare vurdere. For mit eget vedkommende er jeg ikke specielt besat af magten, men jeg må sige, at jeg er stødt på den overalt, i forskellige former og selv i et af de samfund, som man undertiden betegner som førkapitalistisk, fx det kabylske samfund, hvor den antager yderst subtile former, som jeg har grundfundet i vores mest udviklede moderne samfund.

Effi Böhlke: Hvorledes definerer De Deres egen position i feltet for samtidige forskere, der beskæftiger sig med magtfænomener? Hvor er der afstande, og hvor er der mere sammenfaldende tendenser?

¹ Denne tekst er oversat fra: "Politisches Feld und symbolische Macht. Effi Böhlke im Gespräch mit Pierre Bourdieu", *Berliner Journal für Soziologie*, Heft 4/1991, s. 483-488. Dr. Effi Böhlke talte den 27. juni 1991 med Pierre Bourdieu på Collège de France, Paris. O.a.

Pierre Bourdieu: Heller ikke her kan jeg beskrive rummet af mulige stillingtagener til magtproblemet (frem for alt fordi jeg bestemt ikke fuldt ud har overblik over det). Jeg er sikker på, at jeg fra starten [gleich] ville bryde med tilbøjeligheden til at tænke magten realistisk og tilbøjeligheden til at reducere den til det empiriske spørgsmål, hvem der har magten ("Who governs?", som titlen på et berømt politisk-sociologisk værk siger)². Selv om de afgjort repræsenterer et ubestrideligt fremskridt, så er de empiriske studier, som anvender *network analysis* -metoden til at undersøge magthaverne i en by eller i et land, for så vidt også begrænset af denne realistiske [rent beskrivende – O.a.] fremgangsmåde, eftersom de alene fokuserer på de reale interaktioner og udvekslinger mellem de herskende. I opposition til den måde at repræsentere menneskelige relationer som direkte observerbare og målelige interaktioner, som også forhindrer Max Weber i fuldt ud at forstå magtphænomenerne i det religiøse og det politiske felt, har jeg udarbejdet en opfattelse af de materielle og/eller symbolske dominansrelationer som strukturer, der er uafhængige af de agerende. Præsterne og profeten, arbejdsgiveren og arbejderne, den dannede og den udannede indgår – også selv om de ikke har nogen konkret lejlighed til at møde hinanden eller at udveksle noget – i dominansrelationer, der, fordi de er indskrevet i den sociale verdens mest grundlæggende strukturer under et eller i dette eller hint felts strukturer, vedvarende orienterer deres strategier, og som direkte styrer de interaktioner og udvekslinger, de indgår i.

Effi Böhlke: Hvordan ville De bedømme forholdet mellem det teoretiske og det empiriske i Deres arbejder om magts funktionsmåde? Hvilke relationer består der mellem dem, hvilke afhængigheder og specifikke funktioner er der?

Pierre Bourdieu: For at formulere problemet om den symbolske magt og dens specifikke virke / 'effekter' adækvat må man, som jeg ser det, konsekvent opgive det traditionelle spørgsmål om relationerne mellem økonomien og de andre "instanser". Den symbolske magt er en magt, der altid udøves, hver gang en eller anden form for økonomisk eller bare fysisk (styrke som tvangsinstrument), kulturel eller social magt (eller kapital) kommer i hænderne på agenter, hvis forståelses- og vurderingskategorier er tilpasset denne magts strukturer, eller mere præcist, dens fordeling [kapitalfiguration – O.a.], og som derfor er tilbøjelige til at opfatte den [symbolske magt] som naturlig, som selvfølgelig og at miskende den vilkårlige magtudøvelse, der ligger til grund for den, og således anerkende den som legitim. Den symbolske magt, ordet siger det, udgør en anden dimension end de andre magtformer; den virker i 'distinktionens orden' [Ordnung des Kennens] (hvilket ikke vil sige bevidsthedens eller den mentale repræsentations orden); den miskendelse og den anerkendelse, som den implicerer, udføres af agenter, der med Durkheims

² Der henvises til et af den amerikanske politolog Robert Dahls hovedværker, *Who Governs?* (1961), der spillede en central rolle i *behavioralismen*, en retning inden for amerikansk empiristisk politologi med fokus på menneskelig adfærd som "umiddelbart observerbare og målelige fænomener". O.a.

berømte formulering er i verden "som ting", men som er således beskafne, at der er nogle ting, der for dem præsenterer sig, og som de i praksis er opmærksomme på, ting, som de har en grundlæggende intentionalitetsrelation til, der ikke ubetinget er bevidst (selv om den kan blive det i og i kraft af den reflektive omvendning), men som antager form af en umiddelbar indforståethed mellem en habitus og et felt, en sans for spillet og et spil.

Effi Böhlke: De anvender en økonomisk sprogbrug til at beskrive magtfænomenerne. Og i Berlin sagde De, at De forsøger at udvikle en almen økonomisk teori [en generel teori om praksisformernes økonomi – O.a.], hvori de symbolske goders økonomi skulle indgå som en kapital (Bourdieu 1991: 27)³. Hvilke fordele og problemer giver en sådan tilgang?

Pierre Bourdieu: Også her må man igen passe på ikke at genindføre den traditionelle tænkemåde, som direkte eller indirekte (ned)stammer fra marxismen. Jeg bruger økonomiens sprog til at bekæmpe økonomismen og ikke, som De synes at antage, til at reducere alt til økonomi. Jeg er af den opfattelse, at de menneskelige praksisformer udgør en enhed, en praksisformernes almene økonomi, alle felters invarianter, som sammenlignende analyser af de forskellige felter gør det muligt at blotlægge. Men jeg er også af den opfattelse, at hvert felt har sin specifikke logik og at én af samfundsvidenskabernes hovedfejl består i, at man opfatter alle felters logik ud fra modellen for det økonomiske felts logik, der imidlertid kun er et specialtilfælde, om end et særdeles vigtigt specialtilfælde, hvis vigtighed udgøres af den vægt hvormed de økonomiske forhold påvirker alle andre felter.

Effi Böhlke: Den symbolske magt er magten over monopolet på retten til at definere grænserne for, hvad der i et bestemt samfund er tilladt at se, tænke og sige, dvs. magten over produktionen af principperne for at anskue og opdele den sociale verden. Hvordan fungerer denne produktion? Kunne De illustrere det på grundlag af den aktuelle situation i Tyskland?

Pierre Bourdieu: DDRs historie og pludselige sammenbrud blotlægger statsmagts symbolske dimension og umuligheden af at basere denne magt udelukkende på fysisk tvang, på monopolet på legitim anvendelse af fysisk magt, som Max Weber siger. Man kan på en måde sige, at selve monopolet på fysisk magt er baseret på det, som jeg kalder monopolet på symbolsk magt, dvs. på anerkendelse eller tro. (Meget forenklet udtrykt har Durkheim på dette punkt ret i forhold til Marx.) Det bliver tydeligt, når man studerer den moderne stats genese i England eller Frankrig: Den

³ Effi Böhlke henviser til et interview med Bourdieu fra hans 2-dages besøg i Øst-Berlin 25.-26. oktober 1989, kun et par uger før Berlinmurens fald: *Ich bin dazu da, die Intellektuellen nicht in Ruhe zu lassen*. Jeanne Pachnicke im Gespräch mit Pierre Bourdieu (se Bourdieu, *Die Intellektuellen und die Macht*, Hamburg 1991) – jf. hertil også *Politisk kapital som differentieringsprincip i statsocialisme* (25. oktober 1989, Østberlin), der er medtaget i Bourdieu, *Af praktiske grunde* (1997), s. 32-35. O.a.

oprindelige akkumulation af de (fysiske, økonomiske, kulturelle osv.) magtformer, der ledsager konstruktionen af den statslige orden, foregår ikke uden en [forudgående] oprindelig akkumulation af symbolsk magt, som kulturproducenterne – og her især juristerne – bidrager stærkt til⁴. Ligeledes fremstår det sovjetiske imperiums sammenbrud som en bekræftelse af de analyser, der lægger vægt på den statslige ordens symbolske grundlag: Når statens repræsentanter, som man tydeligt kunne iagttage i DDR, tilbyder en verdensopfattelse, der bliver miskrediteret af dem, der fremfører den, fordi de fremstår som dens direkte negation, så bliver staten selv i en vis forstand selv-destruktiv. Hvad angår det sovjetiske bureaukrati, så er det i visse henseender det mest ekstreme udtryk for den "statsadel", som jeg har beskrevet med Frankrig som eksempel. Det er de folk, der betjener sig af statsmagten (der som bekendt historisk har konstitueret sig, især i dens skattemæssige dimension, op imod de forskellige private former for værditilegnelse / udbytning, som i særlig grad herremændene håndhævede, og hvis grænsetilfælde er den moderne gangsters pengeafpresning) med det formål at foranstalte en ægte gang pengeafpresning, hvor de stikker det samlede udbytte i egne lommer, hvorved de forvandler selve staten og dens formål og midler til en ægte mafia. Det for mig at se vigtige i alle disse eksempler er den selvdestruktive effekt, der følger af modsætningen mellem den opfattelse af den sociale verden, som den herskende kaste tilbyder, og denne elites egen eksistens, der er negationen af den opfattelse, de bekender sig til; de minimale indrømmelser, som [et sådant regime] må gøre i sin officielle repræsentation eller virke (fx i forbindelse med de offentlige tjenesteydelser) kan paradoksalt nok nærme sig en kritisk bevidsthed. Jeg er tilbøjelig til at være af den opfattelse, at den langvarige erfaring med et politisk regime, der er baseret på en sådan indre spaltning (eller en sådan modsætning), har måttet efterlade varige spor i habitus, spor, der adskiller sig meget fra den opfattelse, som naive eller egoistiske iagttagere ville (kunne) danne sig på grundlag af de ydre tegn på bruddet med et regime, der var miskrediteret og foragtet med hensyn til de værdier, som det bekendte sig til.

Effi Böhlke: Det ser ud til, at begrebet om symbolsk magt åbner mulighed for at sammentænke problemet om dominans og problemet om kommunikativ udveksling. I Deres bog *Was heisst sprechen* skriver De, at man bestemt ikke må glemme, "at kommunikationsrelationer par excellence, dvs. sproglige udvekslinger, også er symbolske magtrelationer, hvor magtforholdene mellem dem, der taler, eller deres respektive grupper, aktualiseres".⁵ Mener De med andre ord, at man ville kunne oversætte en teori om symbolsk magt til kommunikationsteoriens begreber, og hvis ja, kunne De forklare det nærmere?

⁴ Jf. hertil Bourdieus fortolkning af Max Webers religionssociologi (PG 1-2/2009, s. 99 og 101). O.a.

⁵ Bourdieu, *Was heisst sprechen*, 1990, s. 11. [= den oprindelige tyske oversættelse af *Ce que parler veut dire* (1982), oversat – udvidet og revideret – til engelsk som *Language and Symbolic Power* (1991, citatet her s. 37) og i 2005 udgivet på tysk igen i udvidet og revideret oversættelse. O.a.]

Pierre Bourdieu: I virkeligheden er staten en slags centralbank for symbolsk kapital, der i sidste instans garanterer alle statslige foranstaltninger / handlinger: udnævnelserne, de skriftlige beviser (for invaliditet, sygdom, eksamen osv.), attesteringerne / akkrediteringerne (i form af en bemyndiget persons underskrift), autorisationerne osv. Man kan faktisk tale om en symbolsk bankerot i det tilfælde, hvor det viser sig at selve staten – som i Østtyskland – er miskrediteret, fordi alle borgere har mistet tilliden til og opsagt kreditten til den og så at sige lader den fremstå "uden noget på", som et rent tvangsredskab uden retfærdiggørelse og uden legitimitet (der følgelig mister netop magten til at tvinge).

Effi Böhlke: I de etatistiske teorier [om den autonome stat] dominerer en ikke-liniær tænkning om statens funktionsmåde: Statens magt over de beherskede. *La noblesse* (1989) fremhæver derimod de beherskedes meddelagtighed [complicité] i magtspillet. Hvordan skal den meddelagtighed forstås?

Pierre Bourdieu: Det er vigtigt at gøre sig klart, hvad ordet "meddelagtighed" betyder. Det drejer sig ikke ubetinget om en bevidst og beregnende (kalkulerende) meddelagtighed, en "frivillig underkastelse" (*servitude volontaire*), med La Boétie's formulering, som i sin tid blev citeret meget, heller ikke om en "kærlighed til magthaverne", som man siger, men snarere om en praktisk indforståethed indskrevet i de kropslige dispositioner, der udgør habitus (for nu at modsige tendensen til "at give offeret skylden" ved at tilskrive ham ansvaret for den dominans han har været udsat for). Man burde her anføre konkrete eksempler på de utallige indrømmelser, som vi uden at vide af det giver til en fremherskende orden både i den sociale virkelighed og i vore hoveder: Lad mig bare nævne et eksempel, nemlig den sociale organisering af den offentlige tid (med kalenderens højtider og helligdage, modsætningen mellem arbejdsperiode og ferieperiode osv.), der – som Maurice Halbwachs har påvist – trænger sig på med fuldstændig uomtvistet og ubestridelig evidens i samme grad, som de indskrives som "sociale hukommelsesrammer" i vores hoveder; fx undlader de fleste reformprojekter vedrørende uddannelsessystemets indhold og metoder at sætte spørgsmålstejn ved skoleskemaets inddeling i 1-times moduler, der forudbestemmer en hel masse pædagogiske beslutninger (fx lærerforedragets forrang frem for praktiske øvelser) og på denne måde indsnævres mulighederne for forandringer og mulighederne for at de kan få succes. Denne indforståethed med den bestående orden er en form for konformisme, der ikke er sig selv bevidst: Intet viser det bedre end eksemplet med den maskuline dominans, som jeg for nylig har analyseret, og hvis effekter eller virkninger kan overleve fremkomsten af en kritisk bevidsthed, som fx i form af den socialt betingede agorafobi [angst for at træde frem i det offentlige rum – O.a.], der ret ofte foranlediger kvinderne til at afskære sig fra de sociale spil, som de (jo) alligevel bliver ekskluderet fra, som fx det politiske spil.

Effi Böhlke: I artiklen "Sur le pouvoir symbolique" (Bourdieu 1977)⁶ påviser de begrebets historie (Kant, Marx, Nykantianisme, Durkheim, Mauss, Weber, Strukturalisme). Hvordan vurderer De i dag denne artikel?

Pierre Bourdieu: Denne tekst er helt igennem skolastisk og ligner derfor mere den almindelige opfattelse af filosofi eller af teori end de fleste af mine skrifter. Det er ikke en virkelig genealogi af begrebet symbolsk magt, men snarere et forsøg på at vise, hvordan det praksisteoretiske begreb [om symbolsk magt] overvinder de teoretiske modsætninger, der symboliseres af navnene på et vist antal klassiske tænkere. Bortset fra det består den største svaghed ved denne tekst deri, at den intet siger om staten, der – som jeg allerede flere gange i dag har sagt – er den symbolske magts realisering par excellence. Men man behøver kun igen at indføre staten [dvs. relatere den skolaske tekst til det sociale rum – O.a.] for at se, at man for virkelig at forstå staten må integrere Kants og nykantianernes og især Durkheims tænkning, Marx' tænkemåde og Webers tankesæt, som jeg gjorde det i artiklen.

Effi Böhlke: De har selv sagt, at De indtil nu kun har fået lavet Deres ungdomsværk.⁷ Hvori består de udestående åbne problemer i relation til magtspørgsmålet, og hvad kan man forvente af det modne værk?

Pierre Bourdieu: Jeg tror faktisk, at den forskning vedrørende staten, jeg har været i gang med i nogle år, er et "ankomstpunkt", for så vidt som det foranlediger mig til mere udførligt at forklare og systematisere resultaterne eller indsigterne fra mine tidligere forskningsarbejder (især om uddannelse), og samtidig er det også et nyt "udgangspunkt", for så vidt som jeg takket være begrebet om magtfeltet nu er i stand til metodisk at formulere problemet om de forskellige felters relationer til hinanden og i særdeleshed deres relationer til det administrative felt. Men der er stadig meget, jeg mangler at gøre ... Jeg ville gerne færdiggøre en gennemskrivning af de forelæsninger, som jeg gennem flere år har holdt om de grundlæggende begreber habitus, felt, kapital (økonomisk, kulturel eller informations, social og symbolsk) og om staten, til publicering. Jeg ville også gerne samlet præsentere helheden (Gesamtheit) i mine forskellige analyser af de specifikke felter (det religiøse, det litterære, kunstfeltet, videnskabsfeltet osv.). Men i mellemtiden må jeg publicere resultaterne fra en stor kollektiv undersøgelse af den sociale nød, som jeg netop er i gang med⁸. Jeg har følelsen af, at der er meget jeg mangler at gøre og at sige, og jeg er meget utålmodig med at gøre det og sige det, fordi jeg er overbevist om, at hele opfattelsen af mit værk fuldstændig ville ændre sig, hvis det kunne lykkes mig at få

⁶ Et konferencebidrag fra 1973, der senere blev medtaget i *Language and Symbolic Power* (1991) og ligeledes er oversat til norsk af Annick Prieur i *Symbolsk Makt* (1996). O.a.

⁷ Bourdieu, *Die Intellektuellen und die Macht*, 1991, s. 26.

⁸ Bourdieu henviser her til *La misère du monde* (1993). O.a.

den usynlige del af mit arbejde hentet frem – alt det, som jeg yderligere har i skufferne og i hovedet.

Oversat af Anders Mathiesen

